

בדויד-הורודוק נרצחו כ-7,000 יהודים, ביניהם כמעט כל יהודי המקום. 300 שנים של היסטוריה מקומית נמחקו באחת. אחרים הגיעו מהאזור או ממרכז פולין, כשהם נסים מפני צבאות גרמניה המתקדמים מזרחה. **נחמה בן ש"ך-בן פורת**, חזרה לשם עם בנה ונכדיה, והיא שופכת מעט אור על העיירה שלה ועל מה שהיה

והמתנגדים, החרדים, הדתיים והמסורתיים, ואפילו החילוניים פוקדים את בית הכנסת בחגי ישראל.

בחג החנוכה עומדות חנוכיות דולקות על אדני חלונות הבתים, לבשר כי חג אורים לנו היום, והילדים שמחים לקבל מעות חנוכה. בט"ו בשבט או "חמישוסר", כפי שקוראים לזה בעיירה, אוכלים, או ליתר דיוק טועמים מהתמרים, החרובים והתאנים ושרים שירי חג בעברית. בפורים מתחפשים קטנים כגדולים ומחלקים משלוח מנות בין תושבי העיירה, בלי לדלג על העניים. לקראת חג הפסח נראים הורים וילדים ובידיהם ארגזים עשויים מנצרים, מרופדים בסדינים צהובים כשפניהם אל המאפיות לקבל את מנת המצות שהזמינו לחג. בל"ג בעומר חוגג הנוער, היוצא עם חץ וקשת מחוץ לעיירה אל הטבע. כך חגגו בעיירה שלי את חגי ישראל.

חינוך ציוני בעברית

החינוך שמאו ומעולם עומד בראש סולם העדיפויות של המשפחה היהודית, לא מאבד מחשיבותו גם כאן. אין הבדל בין בנים ובנות. החל מהחדר הישן בו מלמדים ביידיש, עבור

את דגי הפלוטקס מהנהר. וכל העיירה שלי מכוסה אז בלובן השלג. עם בוא האביב, עת הפשרת השלגים, מוצפים רחובות העיירה במי הנהר, והתנועה בה אפשרית רק על ידי שיט בסירות. למרות השמחה באביב המיוחד - יש גם הסובלים ממנו. אלה הם היהודים הגרים בבתיים שאליהם לא מובילות מדרגות והמים חודרים פנימה.

ומי גר בבתי העיירה שלי? משפחות יהודיות שהיוו כ-40% מכלל האוכלוסייה המקומית. אחינו היהודים שאותם אנחנו מספידים, הובילו את כלכלתה של דויד-הורודוק. סוחרים, בעלי מלאכה, מובילי עצים בזרם הנהר, מפעילי התחבורה בעגלות וחרברים פעילים במכבי האש העסוקים כל השנה בכיבוי שריפות הפוקדות את העיירה לעיתים קרובות. ויש אפילו יהודים החברים במוסדות העיירה. לכאורה, על פני השטח, נראים היחסים בין אחינו היהודים ותושבי המקום תקינים לחלוטין. אך המציאות הוכיחה את אשר הוכיחה, ועצם העובדה שאנו עומדים היום במקום הזה - מצביעה על עומק השנאה המושרשת אלינו. בעיירה שלי יש רבנים ותלמידי חכמים, וישנם חמישה בתי כנסת להכיל את מגוון הזרמים. החסידיים

אבא שלי חזה את הנולד, ובשנת 1934 עזבה משפחתנו - אבא, אימא, אחותי חיה ואני - בת השש, את דויד-הורודוק, ועלינו לארץ ישראל להגשים חלום ציוני. הסתובבנו בעיירה שלי כשהיא ריקה מיהודים. אך איך היא נראתה כשחיו בה יהודים? על פניו נראתה כמו היום - בתי עץ קטנים מכוסים ברעפי עץ או קש; בחצרות הבתים - לול, רפת, גינת ירק, ועצי תפוח, אגס ודובדבן. ובכל חצר באר מים ממנה שואבים את המים לתוך מיכלים לשימוש יומיומי בבית פנימה, ובית השימוש בחצר. אחרי ימים גשומים הרחובות הבלתי סלולים הופכים לשלוליות בוץ ולא לחינם קוראים לאזור "אזור הבלוטס" - שפרושו שלוליות בוץ, וזה בנוסף לביצות הקיימות.

אך יש גם קיץ בעיירה שלי - אם כי גם אז יורד לעיתים הגשם. התייר, העגבניות והמלפפונים צומחים, והילדים משחקים בחוץ כמו כל ילדי העולם. ילדים ונוער טובלים, שוחים ושטים בסירות הנקראות "לוטקס" בנהר ה'הורין' החוצה את העיירה. עם בוא החורף קופא הנהר ואת השוחים מחליפים המחליקים על הקרח. פה ושם חצוב פתח הסגור בפקק קרח, כדי שאפשר יהיה לדוג

בזר ההריגה

פרוץ המלחמה ב-1939 ועד 1941 כתוב בדמם על דפי ההיסטוריה של המאה העשרים. וכיום בדויד-הורודוק, ממשיך נהר ההורין לזרום ואוניות הקיטור משייטות עליו ומשמיעות צפירות כבימים ימימה. הציפורים חוזרות מדי ערב ללינת לילה על העצים שבחצרות הבתים - אך הבתים ריקים מיהודים. פעם היו כאן יהודים ואינם עוד. אנו באנו לגיא ההריגה של בני עיריתנו לומר בקול רם שאנחנו זוכרים את מה שהיה כאן בדויד-הורודוק ואת מי שהיה כאן ואיננו עוד. וידע העולם שלא נשכח ושלא נסלח.

הכל התחיל במאה ה-17

דויד-הורודוק הוא יישוב עתיק. על-פי המסורת נוסד היישוב בידי הנסיך דויד מנסיכות טורוב. שמו של היישוב נזכר לראשונה במאה ה-14. ראשיתו של היישוב היהודי במקום היתה כנראה בשנות החמישים של המאה ה-17, כלומר, לאחר גזרות ת"ח-ת"ט. במשך המאה ה-18 נשאר היישוב היהודי קטן, ואילו במאה ה-19 הוא גדל מאוד, יחד עם גידול האוכלוסייה הכללית.

לאחר מהפכת 1917 הוקמו ועד ציוני וסניף של "פועלי-ציון", ונפתח בית-ספר עברי. בבחירות לאסיפה המכוננת היהודית שנערכו באותה שנה, הצביעו 740 איש עבור רשימת ההסתדרות הציונית ו-620 לרשימת פועלי-ציון. מלבד זאת התקיימו בחירות לקהילה הדמוקרטית. הנבחרים להנהגת הקהילה המשיכו גם לאחר

ברורה להכנת הנוער לעלות לארץ ישראל ולהיות שותף פעיל בבניית הארץ. מסירות המורים היא ללא גבול, והמורים המגיעים מערים גדולות אינם מפסיקים להתפעל ולשאול איך הצליחו בעיירה קטנה להקים מערכת חינוך כזו.

ילדים להורים מעוטי יכולת, שאין ביכולתם לשלם את שכר הלימוד - אינם נשארים מחוץ לכותלי ביה"ס. העזרה ההדדית והתמיכה בנצרכים מוכיחות את יעילותן. תלבושת אחידה מונהגת כדי לטשטש את הפער בין המעמדות הקיימים בכל חברה אנושית. כשבני העיירה שהרחיקו לארה"ב מגיעים לביקור, הם מתרשמים ומתרגשים למראה עיניהם ותורמים ביד נדיבה להקמת מבנה נאות לביה"ס השוכן במבנים עלובים. כך הופך ביה"ס לילד הטיפוחים של כל תושבי העיירה. בוגרי ביה"ס ממשיכים את לימודיהם בגימנסיה "תרבות" שבפינסק או בוילנא. עם גמר לימודיהם שם, עולים צעירים רבים לארץ ישראל, הן במסגרת ההכשרות והן כסטודנטים באוניברסיטה העברית בירושלים, המכירה בתועדת הבגרות של בוגרי הגימנסיות העבריות. ביה"ס פעל במתכונתו עד היום בו החולף השלטון ב-1939 והשפה העברית נאסרה להוראה. רק שנה אחת פעל ביה"ס תחת השלטון הסובייטי ובהתאם להוראותיו. עם תום אותה שנה נסגר המוסד המופלא שפעל, לימד וחינך ילדים יהודים במשך 16 שנה. את אשר עלה בגורל בני העיירה שלי מאז

אל החדר המתוקן בו מלמדים בעברית, וכלה בביה"ס העברי שהוקם בשנת 1917 והחזיק מעמד רק שנתיים בגלל גישת השלטונות המתחלפים לבקרים לנושא החינוך היהודי. בראשית שנות ה-20, עם הפיכתה של הציונות לתנועה מוכרת, נרקם חלום לחזור ולייסד בית ספר עברי. ואכן, שנת 1924 משמשת ציון דרך, כאשר בעיירה נפתח בית ספר עברי השייך לרשת "תרבות" שהקימה בתי ספר גימנסיות בפולין ובליטא.

יש לי הזכות להיות בתו של ראובן מישלוב, פעיל ציוני יליד דויד-הורודוק, שהיה בין היוזמים להקמת בית הספר ומנהלו בין השנים 1924-1930, אז נסע לגרמניה ללימודים אקדמאיים. מאז הוקם בית הספר חל שינוי בחיי העיירה. שינוי שאפשר לכנותו פלא. הכל מתייחסים לביה"ס כאל היכל. היכל לתרבות, היכל לחינוך. עוברות אך שנים מעטות וביה"ס הופך לגולת הכותרת של רשת בתי הספר "תרבות" הקיימים, וזאת בזכות הישגי התלמידים וניהול ביה"ס.

יש שנים בהם לומדים בביה"ס 700 תלמידים המשמשים גם כמפיצי השפה העברית. תנועת "בני יהודה" (ע"ש אליעזר בן יהודה מחייה השפה העברית) משמשת כחוד החנית להפצת השפה. חבריה נשבעים לדבר רק עברית. עברית בבית, עברית ברחוב, ועברית אפילו עם התושבים הלא יהודים. לא מעט קוריוזים קורים בגלל דבקותם שלא להפר את השבועה. ביה"ס משמש גם כבית היוצר לכל תנועות הנוער. השומר הלאומי, הנוער הציוני, בית"ר, השומר הצעיר ועוד. הקופסה הכחולה של הקרן הקיימת לישראל ובולי הקרן קיימת, הם חלק בלתי נפרד מהווי ביה"ס. כולם שותפים לאיסוף תרומות והפצת הבולים כשהכסף משמש לגאולת אדמות בארץ ישראל.

העברית נשמעת ברחוב באופן הטבעי ביותר, ומעשה שהיה כך היה: יוסף ברץ, חבר דגניה א', מגיע כשליח מארץ ישראל, וכשהוא נוכח בתופעת השפה העברית המדוברת בפי כל - הוא נדהם ואומר: "נדמה לי שאני מהלך בשבילי דגניה קיבוצי". בביה"ס נלמד הכל בעברית, ופולנית נלמדת כשפה זרה. המקצועות הקשורים לתרבות פולין נלמדים אף הם בפולנית. בנוסף לצד הלימודי בעל הרמה הגבוהה מושם דגש גם על הצד החינוכי-ערכי. כל הפעולות מופנות בכונה

מכן בפעילותם הציבורית בקהילה ובעירייה. בסתיו 1918 נכנס הצבא הגרמני לדוד-הורדוק והעירייה צורפה לאוקראינה. כעבור זמן מה עזבו הגרמנים ובמקומם באה כנופיה אוקראינית שהציגה את עצמה כיחידה מצבאו של פטלורה. כעבור זמן קצר עזבו גם אלה והעירייה נשארה ללא שלטון מרכזי. השלטון היה בידי העירייה חזו, יחד עם האזרחים, מנעה התפרעויות ופוגרומים. בימי הכיבוש הבולשביקי הראשון התנגדו התושבים להחרמות שעשו השלטונות וכעונש הוציאו הבולשביקים להורג שני נוצרים ויהודי אחד. בנוסף לכך הם החרמו את כל מלאי המזון, ההלבשה וההנעלה. השלטון הפולני שבא לאחר מכן הוציא להורג יהודי, בתואנה שהיה פעיל בולשביקי. בחול-המועד סוכות 1921 חזרו הפולנים, לאחר הכיבוש הבולשביקי השני, ואתם הבאלאחובצים (חיילי הגנרל הרוסי "הלבן" בולאק-באלאחוביץ). אלה האחרונים שהו בדוד-הורדוק כמה שבועות, במהלכם בזזו, אנסו ורצחו כמה יהודים. הם גם קיבלו סכום של 100,000 רובל, שהטילו בתור כופר.

תחילת הסוף

ב-19 בספטמבר 1939 נסוג הצבא הפולני לגדה המערבית של הנהר הורין ופתח בקרב יריות עם יחידת הצבא הסובייטי, שעברה את הגבול בהתאם להסכם מולוטוב-ריבנטרופ. הקרב היה קצר והסובייטים נכנסו לדוד-הורדוק. שישה קומוניסטים יהודים הצטרפו לשלטון המקומי, אך הוחלפו עד מהרה בפקידים שבאו מן המזרח. 10 צעירים יהודים פעילים בתנועות נוער ציוניות הצליחו לעבור לליטא העצמאית דאז. לדוד-הורדוק הגיעו פליטים רבים ממרכז וממערב פולין והתיישבו בה. הממשל הסובייטי התחיל לפתח את המקום שנקבע לשמש כבירת נפה. בית-הספר העברי הוסב למוסד ששפת ההוראה בו יידיש ותוכנה סובייטי.

באמצע פברואר 1940 נאסרו 13 יהודים, אמידים ועסקנים, והוגלו לצפון רוסיה. שמונה מהם נשארו בחיים לאחר המלחמה, השאר מתו בגלות. יהודים אחרים, שסכנת המאסר וההגליה ריחפה תלויה מעל ראשם, עזבו את דוד-הורדוק והתיישבו בעיירות אחרות. ב-22 ביוני החל גיוס לצבא האדום, אך הוא התנהל באי-סדר מוחלט ורוב המתייצבים שוחררו.

עד ה-27 ביוני לא ניתן היה לעבור את הגבול הפולני-סובייטי הישן מזרחה. הפקידים נצטוו לחזור לעירייה ולהמשיך לתפקד עד הרגע האחרון. ב-5 ביולי עזב הממשל הסובייטי את דוד-הורדוק, אך הגרמנים לא נכנסו לעירייה מיד, מפני שהיא שכנה בצד דרך המלך. לאחר כיבוש לאחוזת ומיקשביץ' שלחו

יד לזכר בני העירייה

לפני שנה עמדנו אני, נחמה בן ש"ך - בן פורת, ילדת דוד-הורדוק, בתם של סימה וראובן מישלוב, אף הוא יליד דוד-הורדוק, ויחד איתי בני אהוד ונכדיי אבנר ואמנון, מול האנדרטה שהוקמה לזיכרון עולם למעשה הזוועה שבוצע על אדמה זו. צעדנו אליה באותה דרך בה צעדו בני משפחותינו אל מותם. זקנים, גברים, נשים וטף הובלו הנה ונרצחו בדם קר על ידי הנאצים ועוזריהם, שונאי היהודים מימים ימימה. הם נקברו באדמה זו עליה עומדת האנדרטה, ועליה עמדנו אנחנו. וכך הפכה האדמה המקוללת לקדושה כשהיא רוויה בדם אחינו הטבוחים. דוד-הורדוק, העירייה שלי, בה נולדתי ובה גדלתי עד שהחלו לנשוב רוחות המבשרות את הרע מכל.

לפני שנה, במלאת 69 שנים לאקצייה הראשונה ו-68 שנים לאקצייה השנייה, נערך בעירייה דוד-הורדוק מסע שארך ארבעה ימים. השתתפו בו 100 איש ואישה, צאצאי ילידי העירייה. 80 מישראל (ביניהם צאצאי ילידי סטאלין אשר ערכו אזכרה נפרדת), 20 צאצאי דוד-הורדוק מקנדה וארה"ב. ב"ז באב צעדנו במסלול ההולכים לבור ההריגה, שם נערך טכס מרשים וחונות אנדרטה לזכר הנטבחים, בנוכחות אנשי הממשל הבלרוסי, שגריר ישראל ורבים מבני העירייה. את קבר האחים ואת המצבה תכנן האדריכל ליאוניד לוי, יושב ראש הקהילה היהודית בבלארוס.

תושבי המקום הנוצרים משלחת אל ראשי הממשל הצבאי הגרמני בפינסק והגרמנים מינו את נציגיהם לעירייה ולמשטרה המקומית. בראש שני הגופים הועמדו שני שונאי ישראל נודעים. הממשל החדש הטיל על היהודים את החובה לשאת את אות ההיכר היהודי המיוחד וגזירות נוספות.

האוכלוסייה בדוד-הורדוק מנתה ב-1941 9,851 איש, מתוכם 2,832 יהודים. ביום השבת, ט"ז באב תש"א (9 באוגוסט 1941) פרסם ראש-העיר צו שחייב את כל הגברים היהודים מבני 14 ומעלה להתייצב למחרת לעבודה עם מעדרים. ביום ראשון, 10 באוגוסט 1941, הובלו הגברים שהתייצבו אל מחוץ לעירייה ושם, ליד בורות שהוכנו סמוך לכפר חינובסק, נרצחו כולם. את האיסוף וההובלה של היהודים וגם את השמירה על מקום ההרג ביצעה המשטרה המקומית, ואילו את הרצח עצמו עשתה יחידת אס.אס. מחטיבת הפרשים מספר 1.

השוטרים המקומיים שדדו את הקרבות והתעללו בהם בדרכם האחרונה. מן הטבח נצלו רק שני ילדים והם הצליחו להגיע אחר-כך אל הפרטיזנים. הנשים והילדים גורשו מן העירייה; גברים שהסתתרו ביניהם הוצאו בידי השוטרים המקומיים ונרצחו במקום. המגורשים נדדו בתנאים נוראיים, שכן הממשלים המקומיים סירבו לקבלם. תוך קשיים עצומים הצליחו כמה מאות להסתדר אצל קרובים בלאחוזת, בסטולין, בוויסוצק ובסארי. הרוב נאלצו לחזור לדוד-הורדוק ובראשית שנת 1942 הוכנסו לגטו. עבודת הכפייה, ההתעללויות והרעב גרמו לתמותה רבה, שכן רוב תושבי הגטו היו נשים וילדים רכים.

ב-9 בספטמבר 1942 היו בגטו 1,263 נפשות וביניהן רק 30 גברים. למחרת, ב-10 בספטמבר 1942, הובלו יושבי גטו דוד-הורדוק למקום שבו נרצחו שנה קודם לכן הגברים וכ-1,100 נורן למוות. בערך 100 איש הצליחו לברוח. חלקם הצטרפו ליחידות פרטיזנים סובייטיות. פעמיים תקפו יחידות אלה את דוד-הורדוק, כשפרטיזנים בני העירייה הולכים בראש. בפעולות אלה נהרסה תחנת-החשמל ונענשו משתפי-פעולה.

י"ז באב, הוא יום השנה של קהילת דוד-הורדוק בבלרוס, לשעבר פולין. מדי שנה נערכת אזכרה במועדון של יוצאי העירייה או ליד האנדרטה לקדושי הקהילות בחולון.